

KISS PÉNTEK JÓZSEF

Alázat és szakmaiság

Hatvanéves a Komáromi Jókai Színház

1.

A vidéki színházak repertoárjának sikeres összeállítása gyakran sokkal bonyolultabb dramaturgiai feladat, mint a meghatározott célközönségnek játszó nagyvárosi együttesé. Az ilyen *periférikus* játszóhelyű színházaknak, amilyen – közönsége ízlésvilága és kommunikációs nyelve szempontjából nézve – a **Komáromi Jókai Színház** és a **Kassai Thália Színház** is, még sokkal bonyolultabb.

Ezeknek az intézményeknek nemcsak rendkívül heterogén színházigénnyel bíró közönségük kedvében kell járniuk, hanem azzal is számolniuk kell, hogy az eleve két- vagy többnyelvű közeg még erősebb szóródást jelent. Nem csak a szlovák anyanyelvű, magyarul nem beszélő vagy a magyar nyelven játszó színházra igényt nem tartó polgárokról van szó, de azokról a magyar ajkú vagy magyarul értő potenciális színháznézőkről is, akik a legigényesebb nagyvárosi színházak előadásaira járnak. A nézőszám automatikus csökkenése, illetve megoszlása szempontjából nem lényeges, hogy a motiváció a művészi igényesség vagy a sznobéria. Színház legyen a talpán, amelyik mindezen tényezők mellett és ellenére is magas játszási szériát és teltházast előadásokat produkál.

Nem beszéltünk még a szakmai elvárásokról. A kritikusok és részben a szakma által is számon kért arculat kialakításáról. De hát hogyan lehetne ott sajátos tartalmi és/vagy (játék)stílusbeli arculatot kialakítani, ahol a színház fő problémája a kassza megtöltése, illetve annak gyakran üres volta. Könnyebb volt a helyzet akkor, amikor még nem létezett minden háznál televízió, illetve a korabeli *szlovenszkói* magyarság az akció-reakció elve alapján a saját, tegnap még tiltott anyanyelvét hallhatta a kultúrház színpadáról. Újonnan alakult magyar társulat, a **Faluszínház**, küldetésénél fogva járta a falvakat és kisvárosokat, és mindenütt telt házak előtt játszott.

Egyáltalán nem számított akkoriban a cizellált szakmaiság meg a színjátszás mesterségbeli csínja-bínja. A színészeken és rendezőkön múltott, hogy ezen tényezőket mennyire tartják fontosnak. A legfontosabb az volt, hogy a nézők magyar szót hallottak a színpadokról. A színház aktuális vezetőinek az számított leginkább, hogy a nézőtően helyet foglaló besúgóknak ne legyen ideológiai célzatú jelenteni valójuk, hogy a *párt* jóváhagyja a dramaturgiai tervet és időben megtörténjen a bemutató.

E szempontok közül ma már csak az utolsó van érvényben. Ám, mint az gyakran megtörténik, a teljesítése ma sem egyszerű. Nem hiába halljuk gyakran színházi körökben – de írói körökben sem ritka –, hogy a legjobb műzsa az időpont. 1951. augusztus 27-ét mutatott a naptár, amikor **Fellegi Istvánnak**, a Csemadok Központi Bizottsága titkáranak, a Szlovákia Kommunista Pártja Elnöksége határozata értelmében szabad kezet adtak a színházalapításra.

1949-től már létezett a Faluszínház nevű, magyar nyelven játszó társulat, pozsonyi székhellyel. Most azonban Komáromban, 1952. október 1-jén hivatalosan is megkezdte munkáját a **Magyar Területi Színház**, a **MATESZ**. Első bemutatójukat 1953. január 30-án tartották, **Urbán Ernő Tűzkeresztség** című színművével, amely nem tartozik a világ drámairodalmának remekművei sorába, de maga a cím kétségtelenül utal az intézmény létezésére, hiszen azóta is számos tűzkeresztségen kellett átesnie.

Majd **Beke Sándor** és a mellé szegődő színészek s más színházi emberek szervezésében, 1969. november 29-én Gömörhorkán megtartotta első előadását a ma is kassai székhellyel működő Thália Színház. Ez volt **Goldoni Két úr szolgálja** című vígjátéka, amelynek a címe ugyancsak sokat elárul. A Thália eleinte a komáromi színház „fiókküze-me” volt, s csak 1989 után vált önálló színházzá.

Számomra a mai napig talány, hogyan engedhette meg a korabeli párthatalom, hogy egy magyar nyelven játszó színháznak benne legyen a nevében a *területi* szó; hiszen ez egyértelműen a történelmi múltra utalt, területi célzattal. Így volt ez egészen 1990. június 1-jéig, amikor sikerült megváltoztatni az addigra már elavult **Magyar Területi Színház** elnevezést. A színház ekkor kapta a **Komáromi Jókai Színház** nevet. E rövid visszapillantásból kitűnik, hogy a színház 2012-ben ünnepelte megalakulásának hatvanadik évfordulóját. Nézzük, milyen darabokat tűzött műsorára a színház ebben a kivételes ünnepi évben, és azt is tekintsük át, hogyan sikerült ezeket előadásként megvalósítania.

2.

A színházak évadokban *gondolkodva* állítják össze dramaturgiai terveiket. Az évadok augusztus végétől a következő év júniusának végéig tartanak. Általában valamilyen társadalmi-morális probléma mentén haladva/köré csoportosítva kiválasztanak bemutatásra szánt színdarabokat. Mi most mégis arra összpontosítunk, vajon a megalakulás 60. évfordulója évében, azaz 2012-ben milyen műveket állítottak színpadra és milyen szakmai eredménnyel. Mindenképpen érdemes lenne megvizsgálni, hogy a színház több mint félévszázados működése során milyen ideológiai erővonalakat, dramaturgiai-művészeti és morális elképzeléseket követve, vagy azokat megkerülve, esetleg érintve alakította meglehetősen amorf művészi profilját. Erre talán majd egy másik alkalommal kerítünk sort.

3.

2012. január 27-én mutatta be a színház **Móricz Zsigmond Sári bíró** című színpadi művét, amely több érdekességet is kínált, hiszen azon túl, hogy ez a híres realista szerző első színpadi műve, az előadás egyben **Varsányi Mari** jutalomjátéka is volt. További különlegességnek számít, hogy ebben az előadásban debütált, Lizi szerepében, a pozsonyi színművészeti egyetem hallgatója, **Bárdos Judit**.

Rendezőként **Görög László** színészt jegyzi a színlap. 2006-ban egyszer rendezett már Komáromban. Akkor Lorca *Vérnászát* állította színpadra. Azért nem egyértelműen szerencsés a színészek rendezőként történő alkalmazása, mert nagyon ritka az olyan

eset, amikor a színész-rendező képes mintegy elvonatkoztatni a hangsúlyosan színészközpontú előadás-komponálástól, és egységében látja/kezeli, s a próbafolyamat során is így *rakja fel* az előadást. Megkockáztatom, hogy gyakran elvesznek az ilyen előadások a részletekben és feszültségüket tekintve meglehetősen hullámzókká válnak. A Sári bíró nem lett egy frenetikus vagy netán meghatározó előadása a színháznak, de egy tisztességes és nézhető színházi estét kínált. Köszönhető ez a remek színészgárdának. Közülük is **Varsányi Mari** (Bíróné), **Dráfi Mátyás** (Bíró), **Majorfalvi Bálint** (Pista, a bíróék gyereke) kiváló alakításainak. Ez utóbbi az eredeti darabban egy egészen kis szerep, amelyből megrendítően tiszta és szánni valóan őszinte karaktert sikerült formálni az előadásban.

Benkő Géza (Férj) és Holocsy Krisztina (Feleség) *Spiró György Prima könyvek című darabjának* előadásából a Komáromi Jókai Színházban

Az erdélyi költő-drámaíró, **Székely János** legjobbnak tartott műve az 1972-ben írt **Caligula helytartója**, amelyet 2012. március 16-án mutatott be a színház. **Béres Attila**, az ugyancsak erdélyi származású rendező képileg teljesen mai közegbe helyezte a történetet. A terepruhás katonai hatalom és a hagyományukat az életük árán is megvédeni kész egyházatyák összezsapása helyenként nagyon izgalmasra sikerült, máskor a legszövegközpontúbb pódiumszínházi estekre emlékeztetett. Ez azonban, részben óhatatlanul, a darab könyvdráma-jellegéből adódik. Ebben az előadásban a neves budapesti színművész, **Papp Zoltán** mellett bemutatkozott a pozsonyi színművészeti másik hallgatója, **Tóth Károly** is.

Az évadot **Gogol** talán legismertebb színpadi műve, *A revizor* bemutatója zárta, 2012. június 1-jén. A színházi plakáton a névelő nem szerepel, így **Revizor** címmel játszószák, **Méhes László** rendezésében, aki a komáromi társulat új főrendezője is. Ennek ellenére a színlapon *mint vendég* (m. v.) szerepel...

A revizor műfaja, a szerző meghatározása szerint, komédia. Erősen jelen vannak benne a groteszk ábrázolás stílusjegyei. A színdarab felesleges embere, Ivan Hlesztakov, egy Szentpétervárról a cselekmény színhelyéül szolgáló kisvárosba vetődött anti-csinov-

nyik, aki egyáltalán nem megalkuvó és szolgálalkú, nem is hangyaszorgalommal megáldott/megátkozott nagyvárosi kishivatalnok, hanem egy léha szélhámos. A helység polgármestere Anton Szkvoznik-Dmuhanovszkij, akinek igen sok vaj van a fején. Miután híret veszi, hogy egy pétervári revizor érkezik a városába, méghozzá inkognitóban, azonnal felderítőútra indul. A hotelban éppen ott találja a minden földi javakban, főleg pénz dolgában szűkölködő Hlesztakovot. Azt hiszi róla, hogy ő az álruhás revizor. Így indul a személycserére épülő komédia.

Rózsa István kitűnően működő, hangulatos díszletében és **Horváth Kata** tetszetős jelmezeiben egy mindvégig működő előadást hozott létre. A hangulatos **Pálinkás Andrássy Zsuzsanna** nagyszerű zenei közreműködése erősítette. **Keszthelyi Kinga** dramaturg a kiváló szöveggondozás mellett jobban a körmére nézhetett volna a biztos kezű, de olykor a kelleténél könnyedebb humorú rendezőnek. Akkor talán nemcsak ennyire vidám és szórakoztató, hanem jóval maradandóbb értékeket hordozó előadás születhetett volna monsieur Gogol groteszk tolla nyomán, aki nem véletlenül használja műve mottójául a közmondást. *Ne a tükröt átkozd, ha a képed ferde!*

Mindenesetre semmiképp sem feledkezhetünk meg **Majorfalvi Bálintról**, aki a címszerepben hiteles és magával ragadó. Igényesebb karakterformáló instrukciók hiányában azonban gyakran meg kell maradnia a felszínes karikírozás szintjén, holott egészen biztos, hogy ennél sokkal összetettebb típus-, sőt jellemábrázolásra is futja a tehetségéből. Játéka így is élvezetes perceket szerez a szórakozni és kicsinykét elgondolkodni is hajlandó nagyérdemű számára.

A színház következő, őszi bemutatója, amely egyben a jubileumi évad díszelőadása is volt, már nem rendelkezik annyi szakmai erénnyel sem, mint a korábbi, évadzáró produkció. Kétségtelen, hogy **Verebes István** létrehozott néhány maradandó értékű előadást is nálunk. Ezek közé tartozik elsősorban a Kassán bemutatott *Semmi és végtelen*, valamint a megosztó, színházilag mégis fontos *Bánk bán*. Komáromban már nem járt ilyen sikerrel, bár a II. József című Szomoridarabból készített előadása szakmailag kiegyensúlyozott színházi élményt jelentett. Nem így a *Whisky esővízzel* és a *Kanyargó időben* c. Arthur Miller montázsdráma/ollózás. Hogy a *Három a testőr* című színházi rémtettről már ne is beszéljünk.

A **Geores Feydeau** által írt bohózatot *Egy hölgy a Maximból* címmel rendezte Verebes; számos saját szöveget beékelve az előadásba, amelyeket, mint egy bátor posztmodern alkotó, jelöletlen idézetekként szurkált bele az eredeti szövegbe, amely szépen kítaszította azokat magából. Az *Egy hölgy a Maximból* (La Dame de chez Maxim) 1899-ben íródott. Ebből adódik, hogy a szecesszió világának hangulata kell ahhoz, hogy vérbő vígjátékként, magával ragadóan szórakoztató, mai előadásként funkcionáljon, hogy időbeli áthallásai ne direkttek legyenek, hanem az *akkor is/most is* képzetét keltsék.

Ezzel szemben a komáromi társulathoz ismét meghívott egykori főrendező ízlésesnek aligha nevezhető, ám annál markánsabb módon belenyúlt a szövegbe. A bizonyára aktuálviccesnek szánt bemondásokkal kegyetlenül belekontárkodott **Heltai Jenő** kiváló fordításába. Az sem mentség rá, hogy mostanában gyakran tapasztalhatunk hasonló elefántcsapásokat a drámairodalom porcelánboltjaiban.

Vannak olyan színpadi művek, amelyek elviselik a *legelvetemültebb* rendezői-dramaturgiai beavatkozásokat is, ha következetesek és a mű alap gondolatát s a kívánt színi hatást erősítik. Korlátlan belenyúlásokat persze azok az alkotások sem viselnek el. Vannak olyan színdarabok, amelyek színházi hatásfoka az aktualizálás bevetésével elvész. Georges Feydeau vígjátékai akkor működnek igazán, ha a színészek köré a megidézett kornak megfelelő miliőt varázsol a díszlet- és jelmeztervező.

Mira János kiváló díszlettervező. Esetünkben azonban a kubista hatású dobozdíszlete és **Gadus Erika** meglehetősen eklektikusra sikeredett jelmezei, a már említett öncélú szövegbetoldásokkal és ritmustalanul beékelte *mintha-mozi* elemekkel, egy olyan követhetetlen eklektikát hoznak létre, ami szép sorjában kiolt mindent, amitől szellemi-esztétikai élmény vagy színházművészetként igazán értékelhető összejöhethet volna. Egy jubileumi díszelőadástól azért ez joggal elvárható.

Az elmúlt év utolsó bemutatója november 30-án volt. A szeretet ünnepéhez közeledve meglepőnek tűnt, hogy **Spiró György** kegyetlen komédiáját, a **Prima környék** mutatják be, a Kossuth-díjas **Valló Péter** rendezésében. Spiró György írói világát a groteszk és a kíméletlenül szarkasztikus látásmód művészi megfogalmazása jellemzi. Színházunk néhány évvel ezelőtt stúdió-előadásban mutatta be a *Prah* című kétszereplős játékát. Talán ennek sikerén felbuzdulva, talán más megfontolás alapján döntött úgy a Jókai Színház dramaturgiája, hogy ismét Spiró-műhöz nyúl. Nagyon jól tette. A *Prima környék* egy félelmetesen időszerű, mondhatni, húsbavágóan mai téma, és írói megfogalmazása következtében nagyon erős drámai anyag. Kitérő döntés volt a Kossuth-díjas rendező meghívása is, hiszen ő Spiró világának avatott ismerője.

A mi színházi közegünkhöz és *nézői szokásainkhoz* mérten igen bátor tette vállalkozott. Olyan játékteret tervezett, amelyben felcserélte a színpad-nézőtér megszokott *rendjét*. Az még nem lenne forradalmi színházi tett, hogy felültetett minket a színpadra, ahol a cselekmény egy jelentős része – az összes interiőrben játszódó – lezajlott, hanem az, hogy a külső jeleneteket – amelyeknek a helyszíne egy kastély és öregotthon parkja – a nézőtér széksorai fölé ácsolt két hosszúkás dobogóra helyezte. A két helyszínt pedig egy fel-le ereszkedő fóliafüggöny választotta el. Ezzel a térrel olyan feszültséget kölcsönző miliót sikerült teremtenie, amelyben felerősödött a darabban szereplő színészek koncentrált és egészen kiváló játéka.

Mint tudjuk, a nagy drámák, drámai helyzetek mindig valamilyen zárt térben vagy kiúttalan helyzetben születnek meg. Esetünkben egy öregotthon ez a hely, ahová be sem jut a néző. Csak szó van róla. Mint egy görög tragédiában. Hosszú ideig csak sejthetjük, mi történik a *kulisszák mögött*. A történet első felében végig a főnöknő irodájában vagyunk. Egy szűkös kis helyiségben várakoznak a hozzátartozók és az öregotthon nyugalma után vágyakozó asszony. Egyre türelmetlenebbül várják, hogy megjelenjen végre az igazgatónő, aki az egyedüli döntési joggal rendelkező személy az intézményben. Olykor bepillantunk az otthon és egyben a dúsgazdag német és orosz passzióvadászok számára kialakított kastélyszálló parkjába. Nagy a sürgés-forgás. Cigányzenekar húzza a talpalávalót. Az egész első rész a maga kissé hosszúra nyúlt *mozdulatlanságában* egy feszültségekkel teli expozíció.

Mindenki Jolikára, a főnöknőre vár. Mindhiába. Mígnem a második rész második felében meg is érkezik. Azt várnánk, hogy **Bandor Éva** hatalmas csinnadrattával lép majd a játéktérbe és hirtelen feje tetejére állítja a világot. Ehelyett egy hidegvérű és higgadt vállalkozó asszony érkezik, aki tényeket közöl, és nem mutat hajlandóságot semmilyen engedményre. Majdnem jelentéktelenül felszínes. Az önmaga kreálta oksági összefüggések mentén érvel ugyan, ha szükséges, de nem érdeklik a felek kérdései, kétélyei és óhajai. Bandor szerepformálása nem mindig hat eredeti, újszerű erővel. Aztán mégis be kell látnunk, hogy ez az izgalmasabb és hitelesebb megoldás. Eszköztelensége sokkal kegyetlenebb, mintha egy örjögő despotát mutatna.

Az egykor szebb és jobb időköt megélt Sunyi bá szerepében a szolgalelkűen mosolygó megélhetési gazember karaktere tárul elénk **Fabó Tibor** megformálásában. Eszébe jut az embernek a három majom klasszikus figurája, amelyek közül Sunyi bá a *nem beszélé-*

ket képtelen betartani. Ebből következik, hogy a jelenlévők és a nézők is egyre többet sejthetnek abból, micsoda szörnyűségek zajlanak az Édes Otthon falai között. A Férj szerepében **Benkő Géza** maradéktalanul tudatos pontossággal és mértéktartó átéléssel alakítja a számítóan jóérzés-hiányos Kortárs Magyar Féfit. Remekel az előadásban. Feleségét **Holocsy Krisztina** játssza. Karaktere végig pontos, minden mozzanata olvasható, értelmezhető, valahogy mégis az az ember érzése, hogy most olyan személy bőrébe csuszszant, akin még alakítania kell, hogy ne lötyögjön rajta itt-ott, mint egy elszabott ruha.

Spiró György: Prima környék – jelenet a Komáromi Jókai Színház előadásából

Molnár Xénia játssza az előadás egyik legnehezebb szerepét. A kamaratérben neki van a legbehatároltabb mozgástere. A rendező még a helyváltoztatás lehetőségét illetően is igen fukarul bánt vele. Ez a statikusság a drámai feszültséget is fokozhatta volna. Gyaníthatóan éppen ez volt a rendezői elgondolás is. Ám úgy tűnt, hogy maga a karakter és az azt ábrázoló színészi jelrendszer lehetne visszafogottabb. Ha mindez klasszikus színpad-nézőtér rendszerben történik, akkor éppen elég. Így kicsit sok volt. Színészvezetési nüanszról van szó csupán, hiszen a színésznő világos és pontos jelekkel tolmácsolta darabbéli szerepe összefüggéseit.

Végre ismét láthattuk a komáromi színpadon **Cs. Tóth Erzsébetet** is. Egy olyan Anyát alakított, aki a lánya útjából menekülne az öregotthon nyugalamába. Nem hajlandó észre- és tudomásul venni, hogy mi folyik a körülötte. Még a személyes terepszemle sem ad számára semmilyen támpontot. Olyan ez, mint amikor valaki az öntudatlan/tudatos öngyilkosságot választja, de nincs hozzá ereje, hogy önkézevel tegye meg.

Nem állíthatjuk, hogy nincsenek a Lány szerepének fogódzói, de nem ez a darabban található legjátszhatóbb karakter. **Tar Renátának** mégis sikerül elérnie, hogy felsejlik előttünk egy meglehetősen szövevényes, sebekkel és lelki ferdülésekkel teli, kibogozhatatlan anya-lánya viszony.

Dráfi Mátyásnak jutott a darab leghálátlanabb, de színészilleg legfelemelőbb feladata. Ő az áldozat, aki minden sejtést felold, aki egyértelművé teszi számunkra, hogy itt védtelen öregeket ölnek meg azért, hogy német milliárdosok és orosz oligarchák kedvükre „vadásszanak”. Maga a darab egy drámai sűrítés, amelyben mindennapjaink archetípusai jelennek meg, egy erre a célra kitalált zárt világban.

Pilinszky János *Négysoros* c. költeménye jut az eszembe, amely a 20. századi magyar és európai líra legszebb és legerősebb, általam ismert sűrítése. Négy kijelentő mondat mindössze, mégis egy teljes egyéni és civilizációs összeomlást sugall dermesztően kozmikus erővel. Ideje lenne már odafigyelni az igazi értékeket hordozó művészi tettekre, amelyek ránk szólnak. Amelyek meg akarnak minket szólítani. Figyelmeztetnek és eligazítanak. Mint ez az előadás is. De csak akkor vagyunk képesek rezonálni rá, ha mibenünk is ott van a hajlandóság... És az alázat.

Gogol Revizor c. darabja a Komáromi Jókai Színház előadásában – Majorfalvi Bálint (Hlesztakov) és Horányi László (Ljapkin-Tyapkin)

4.

Ez utóbbira lesz a legnagyobb szüksége színházunknak, színházainknak, ha a következő több mint fél évszázadot illetően is a túlélésre rendezkednek be. Úgy vélem, más út nem létezik. Csakis a szakmai alázat útja.

Jó utat, ünneplő Komáromi Jókai Színház!